

verkat till bildandet av ett nationellt kulturarv i form av Nordiska museets personhistoriska samling. Den påvisar förekomsten av en kändiskultur under 1800-talet. Intresset för kändisar uppstod inte med filmen och televisionen, men kändiskulturen blir mer genomgripande under 1900-talet. Under 1800-talets senare del blandades framstegstro med nostalgi och förebilder söktes både i historien och i samtiden. Informationsflödet förvandlar en avlägsen person till en nära bekant och ett föremål som tillhört personen förstärker närhetskänslan. 1800-talets personkult hade till syfte att framhäva goda förebilder. Det är under 1800-talet som biografier, statyer och vaxkabinetter blir populära. Porträttfotografiet fick sitt genombrott i mitten på 1800-talet och ledde till att allmänhetens intresse för politik och kultur orienterades mot personliga företrädare.

Magnus Rodell diskuterar 1850-talets mediesystem genom *Illustrerad Tidning*, som var den första regelbundet utkommande illustrerade aktualitetstidningen i Sverige. Uppsatsen undersöker hur den presenterade Krimkriget som medförde många nyheter i både vapen- och kommunikationsteknik. Krimkriget var bland de första exemplen på att bildjournalistik, litografisk teknik och storstadsunderhållning skapade en bild av kriget. Xylografin gjorde bildproduktionen billigare samt möjliggjorde kopiering av bilder ur andra tidningar. Uttryck som ”verldens blickar” och ”krigsteatern” blev vanliga. Krigsscenen presenterades med tvådimensionella panoramabilder som förmedlade fältherrarnas betraktande av slagfältet med kikare. Vid denna tid bjöds civila gäster in för att på behörigt avstånd se på kriget som en teaterföreställning. Tidningen liknades vid ett teleskop genom vilket kriget presenterades. Förutom panoramat presenterades porträtt på generaler och andra viktiga personer. Tevelementet och internet med ljud, bild och video är en fortsättning på temat ”krigsteatern”.

I samtliga uppsatser finns ett antal gemensamma nämnare. De hålls samman genom betydelsen av marknadskrafternas utveckling under 1800-talet, utvecklingen av den grafiska tekniken och inte minst telegrafien samt de politiska krafterna. Flera av mediesamhällets egenskaper och målsättning känner vi igen från vår egen tid. De utvecklades redan under 1800-talet. Utvecklingen mot dagens mediesamhälle har en mer än hundraårig historia. Mediernas idéer och målsättning har drivit på utvecklingen av kommunikationstekniken. Den har även varit en symbol för det moderna och illustrerat mediernas snabbhet.

Göran Sjögård, Lund

Louise Nyström: *Svenska bilder. I Anna och Ferdinand Bobergs fotspår efter hundra år*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2011. 398 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7331-456-5.

En av våra mest namnkunniga arkitekter, Ferdinand Boberg, föddes i Falun 1860. Men redan som ettåring flyttade han med familjen till gruvfogdebostället i Kärrgruvan, Norberg. Anna Scholander föddes 1864 i Stockholm. 1888 gifte de sig. Han var den ledande arkitekten runt sekelskiftet 1900 och hon var konstnär som bl.a. målade landskapsmotiv. Hon gjorde dessutom ritningar till gobelänger för Handarbetets Vänner, till keramik och glas.

Professor emerita Louise Nyström är en sentida släkting till Anna Boberg och har därför fått ta del av många berättelser om paret Boberg. De är utgångspunkten för boken *Svenska bilder. I Anna och Ferdinand Bobergs fotspår efter hundra år*.

Bob, som han kallades, fick sitt genombrott med ritningar till brandstationen i Gävle. Därefter fick han i uppdrag att rita många välkända byggnader, som posthuset i Malmö. I Stockholm ritade han bl.a. Waldemarsudde, Thielska galleriet, det hus som senare kom att kallas LO-borgen, Rosenbad och till sist NK-huset. Därefter var de stora uppdragen slut för hans del. Nya idéer hade fötts. Men dessförinnan hade han varit arkitekt för Stockholmsutställningarna 1897 och 1909 samt Baltiska utställningen i Malmö 1914, som han fick mycket kritik för. Han hade också ritat svenska ambassader utomlands.

Efter ett besök i Bergslagen fick Bob 1915 idén att teckna av hela det svenska kulturarv som han såg försvinna i och med industrialiseringen och moderniseringen av Sverige och som förändrade både landskap och bebyggelse. Tillsammans med Anna gjorde han årliga resor runt om i landet och tecknade och målade av svensk kulturhistorisk bebyggelse. Anna skrev livfulla och humoristiska dagböcker där hon ofta ger detaljerade beskrivningar av bl.a. kyrkointeriörer. Flera av dagböckerna finns arkiverade, men några av dem har inte kunnat återfinnas.

Bob ville ge ut *Svenska bilder från 1900-talets början* och där skulle ingå 1000 kolteckningar. Han hade sett hur gruvor, hyttor och smedjor höll på att överges och de gamla träkåkarna i bl.a. Stockholm rivas. Många blev nostalgiska när de tänkte på den tid som flytt. Men nya arkitektoniska vindar hade börjat blåsa, bl.a. med Gregor

Paulssons *Den nya arkitekturen* (1916) och *Vackrare vardagsvara* (1917).

Många hade fått det svårt under första världskriget, men om Bob kunde få finansiering för *Svenska bilder* så skulle han och Anna klara sig bra. Ett konsortium bestående av ett 50-tal medlemmar bildades och dessa skulle betala ett årligt belopp. Som ersättning skulle de få var sitt av de femtio exemplar med 1000 kolteckningar som skulle tryckas. Därefter skulle plåtarna förstöras.

1916 hade Bobergs fått en Scania Vabis av 1914 års modell, som de kallade Tussirullan, med chaufför till sitt förfogande. Louise Nyström ger en översikt över deras resor 1915–24. Bob är väl förberedd när de reser ut och har studerat både böcker och tidskrifter samt frågat ut vänner och bekanta. De följer en upplagd resrutt, men gör gärna avstickare till orter som slutar på ”hytta” eller ”fors”. Där hoppas han finna spår av gammal järnhantering, men ibland blir han besviken över att allt redan är borta.

Makarna Boberg var mycket konservativa och inte nöjda med arbetarrörelsens reformpolitik vid sekelskiftet 1900. Folk flyttade in i moderna bostäder, vilket Bobergs uppfattade som förstörelse av det svenska kulturlandskapet och de ansåg att det gällde att bevara gammal kultur. De hade svårt att acceptera det nya välfärdssamhället. Nationalismen växte sig allt starkare, likaså rasismen. 1921 beslöt den svenska riksdagen att inrätta det första rasbiologiska institutet i världen. Även Bobergs var införstådda med dessa idéer.

Efter dessa inledande kapitel följer beskrivningar från Bobergs resor. Nästan varje år gick resan till Bobs gamla hemtrakter i Bergslagen, dock med undantag för de år då det rådde bensinbrist, då stannade de i närheten av Stockholm. Kapitlen är rikt illustrerade med Bobergs teckningar och nytagna fotografier.

Louise Nyström sökte i olika arkiv efter teckningar som anknyter till dagböckerna. I Nordiska museets arkiv fann hon en förteckning över 3026 blyertsteckningar (av ursprungligen totalt 3050). Hennes första plan var att hon och hennes man skulle ägna några år åt att resa runt och söka upp byggnaderna på teckningarna och fotografera dem. Men det skulle visa sig vara ogörligt. Istället lyckades hon få Ines Uusmann, då Boverkets generaldirektör, att stödja projektet. Drygt 220 personer ställde upp för inventeringen och fotograferingen, helst ur exakt samma vinkel som Bob hade tecknat ifrån. I vissa fall var byggnaderna rivna och ersatta, men många stod kvar och återfinns avbildade i boken.

Att Bobergs inte själva fotograferade berodde på den tidens tunga och otympliga utrustning.

En föregångare till Ferdinand Boberg var Nils Månsson Mandelgren (1813–1899). Han växte upp i Skåne under fattiga förhållanden, men tack vare familjen De la Gardie på Kulla Gunnarstorp fick han möjlighet att studera på Konstakademien i Stockholm. Han blev utsänd av riksantikvarien Bror Emil Hildebrand och reste runt i Sverige och avbildade byggnader, föremål, dräkter m.m. Bengt Jacobsson fann Mandelgrens samlingar i källaren till Lunds universitets konsthistoriska institution och räddade dem undan mögeldöden till Folklivsarkivet i Lund, där de numera försvaras.

En modern efterföljare kan man enligt Nyström kanske kalla Jan Jörnmark, som har samlat sina bilder i böcker om övergivna platser.

Förutom en mängd tabeller över byggnader m.m. från Bobergs inventering 1915–24 och den senare uppföljningen avslutas boken med att Louise Nyström besöker Dalarna i Annas fotspår. Det är spännande att läsa resultatet av en sådan resa nästan hundra år senare. Nyström besöker bl.a. Brunnsvik och därför tycker jag att hon borde varit lite noggrannare med att skriva Karl-Erik Forsslunds namn korrekt, han är ju inte vilken Forsslund som helst utan författaren till *Med Dalälven från källorna till havet*.

Svenska bilder. I Anna och Ferdinand Bobergs fotspår efter hundra år är en intressant och vacker bok som varmt rekommenderas. Den kan också fungera som reseguide för den som själv vill söka upp de olika platserna.

Margareta Tellenbach, Bjärred

Heritage, Regional Development and Social Cohesion. Peter Kearns (red.). Fornvårdaren 31. Jamtli förlag, Östersund 2011. 222 s. ISBN 978-91-7948-235-0.

Den antologi jag har i uppdrag att recensera är en konferensskrift från Östersund och Jamtlis ambitiösa flora av skrifter. Den baseras på bidrag från en PASCAL-konferens, hållen i Östersund i juni 2010, med ett tema som rörde kulturarvets roll för regional utveckling och pedagogik. Konferensen var internationell i sitt anslag och innefattade ett flertal internationella gäster (med tonvikt på Sydafrika och Kanada), liksom även svenska bidrag. Antologin består av inte mindre än 16 bidrag av varierande karaktär och djup. Somliga är korta rapporter från projekt under arbete eller i retrospektivt